

สรุปผลการวิจัย อภิปราย และข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสังเกต วิเคราะห์ และเปรียบเทียบ พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน กับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน รวมทั้ง หาค่าความสัมพันธ์ของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ และพฤติกรรมทางสังคมดังกล่าว ในศูนย์เด็กปฐมวัย ของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคใต้

วิธีดำเนินการวิจัย

1. คณะผู้วิจัยได้สร้างแบบสังเกตพฤติกรรม 2 แบบ คือ แบบสังเกต พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ซึ่งปรับปรุงมาจากแบบวิเคราะห์พฤติกรรม ปฏิสัมพันธ์ของแฟลนเคอร์ส (Flanders' Interaction Analysis Category) โดยเพิ่มพฤติกรรมทางท่าทางและพฤติกรรมบางประเภท เพื่อให้ครอบคลุมพฤติกรรมจริง ที่เกิดขึ้นในห้องเรียนเด็กระดับปฐมวัย และอีกแบบคือ แบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของ นักเรียนระดับปฐมวัย ซึ่งสร้างขึ้นจากแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับพัฒนาการทางสังคม รวม กับพฤติกรรมที่ผู้วิจัยสังเกตพบจากสภาพห้องเรียนจริง แล้วนำแบบสังเกตทั้งสองไปให้ผู้ ทรงคุณวุฒิ 5 ท่าน ตรวจสอบแก้ไขเพื่อปรับปรุงเนื้อหาและโครงสร้าง จากนั้นนำไปทดลองใช้ กับครูและนักเรียนระดับปฐมวัยที่ไม่ใช่ตัวอย่างประชากร เพื่อหาความเที่ยง ได้ค่าความ เที่ยงของแบบสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนเท่ากับ .99 และค่าความเที่ยง ของแบบสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนเท่ากับ .96

2. นำแบบสังเกตทั้งสองแบบไปใช้กับตัวอย่างประชากร ซึ่งเป็นครูและ นักเรียนที่กำลังสอนและเรียนในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและ กรมการศาสนา ดังนี้

2.1 ตัวอย่างประชากรที่เป็นครูและบุคลากรที่กำลังสอนใน ศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน 13 คน ของกรมอนามัย 6 คน และกรมการศาสนา 5 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน

2.2 ตัวอย่างประชากรที่เป็นนักเรียนที่กำลังเรียนในศูนย์เด็กปฐมวัย ของกรมพัฒนาชุมชน 130 คน ของกรมอนามัย 60 คน และกรมการศาสนา 50 คน รวมทั้งสิ้น 240 คน

โดยผู้วิจัยเก็บรวบรวมพฤติกรรมทั้ง 24 ห้องเรียน ๆ ละ 5 วัน ๆ ละ 40 นาที โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนระดับปฐมวัย และเก็บรวบรวมข้อมูลพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนห้องเรียนละ 10 คน โดยใช้สังเกตนักเรียนแต่ละคนตลอดทั้ง 5 วัน ๆ ละ 10 นาที

รูปผลการวิจัย

ผลการวิจัยแบ่งออกได้ 3 ตอน คือ

ตอนที่ 1 ผลการวิเคราะห์พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน และผลการวิเคราะห์พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน ระหว่างศูนย์เด็กปฐมวัยของ กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนา มีรายละเอียดดังนี้

1.1 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนระดับปฐมวัยที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือ นักเรียนตอบสนองทางวาจา รองลงมาคือครูบรรยายด้วยท่าทาง และวาจาพร้อมกัน และครูใช้คำสั่งทางวาจา พฤติกรรมที่ปรากฏน้อยที่สุดคือ นักเรียน แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อครูทางวาจา ส่วนพฤติกรรมที่ไม่ปรากฏขึ้นเลย คือ นักเรียน แสดงพฤติกรรมก้าวร้าวต่อครูทางท่าทาง

1.2 พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยของศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน ศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัยและโรงเรียนวัดสอนเด็กกอนเกษตร กรม การศาสนา ที่เกิดขึ้นมากที่สุดคือ พฤติกรรมเล่นกับเพื่อน คู่กับเพื่อน รองลงมาคือ พฤติกรรมสั่ง บอก แนะนำ พูดทำพินัน พูดโอ้อวด ช่วยผู้อื่นทำงานหรือเล่น พฤติกรรมที่ปรากฏ น้อยที่สุดคือ พูด และ/หรือ ทำท่าขอมรับในความผิดที่ตนกระทำ และทำลายสิ่งของ (ทำให้ของเสียหาย)

ตอนที่ 2 เปรียบเทียบพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระหว่างศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนา

2.1 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ปรากฏมากในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน คือ นักเรียนแสดงพฤติกรรมตอบสนองทางวาจาและครูบรรยายทั้งทางท่าทางและทางวาจาพร้อมกัน พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ปรากฏมากในศูนย์โชนนาการเด็ก กรมอนามัย คือ ครูบรรยายทางวาจาและนักเรียนแสดงพฤติกรรมตอบสนองทางท่าทาง พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ปรากฏมากในโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์กรมการศาสนา คือ ครูใช้คำสั่งทางตรงทางอ้อมทางวาจา และนักเรียนแสดงความคิดริเริ่มทางวาจา

การเปรียบเทียบพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา ที่ปรากฏขึ้นส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน ยกเว้น พฤติกรรมครูบรรยายอธิบายเล่าเรื่อง สำนึกยอมรับ แนะนำทางท่าทาง และทางวาจาพร้อมกันเพียงพฤติกรรมเดียวเท่านั้น ที่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 กล่าวคือ ศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย 192.2819 โรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมศาสนา มีค่าเฉลี่ย 62.3917 และศูนย์โชนนาการเด็กกรมอนามัยมีค่าเฉลี่ย 191.7211

2.2 พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยที่ปรากฏขึ้นมากในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน คือพฤติกรรมสั่ง บอก แนะนำ พูกว่า และ/หรือ ทำนำแล้วเพื่อนร่วมมือหรือทำตาม พุคชักชวน พุคทำพจน์ โอ้อวด ช่วยผู้อื่นทำงานหรือเล่น พฤติกรรมทางสังคม ที่เกิดขึ้นมากในศูนย์โชนนาการเด็ก กรมอนามัย ได้แก่พฤติกรรมทำเลียนแบบพฤติกรรมทางสังคมที่ปรากฏขึ้นมากในโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมการศาสนา ได้แก่ พฤติกรรม พูกว่า และ/หรือ ทำนำ แล้วเพื่อนร่วมมือหรือทำตาม พุคชักชวน เอาของเพื่อนมาทำหรือใช้โดยไม่ขออนุญาตก้าวกายลักษณะของผู้อื่น

การเปรียบเทียบพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยในศูนย์พัฒนาเด็ก
 กรมพัฒนาชุมชน ศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัยและโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรม
 การศาสนา ปรากฏว่าส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน มีเพียง 2 พฤติกรรมเท่านั้น ที่มีความแตกต่าง
 กันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 คือ พฤติกรรมเอาของเพื่อนมาทำหรือใช้โดยที่เพื่อน
 ให้อนุญาต ก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่น และพฤติกรรมไม่โต้ตอบเพื่อน เมื่อเพื่อนรังแก ยอมเพื่อน
 เมื่อเพื่อนก้าวก่าย กล่าวคือพฤติกรรมเอาของเพื่อนมาทำหรือใช้โดยที่เพื่อนให้อนุญาต
 ก้าวก่ายสิทธิของผู้อื่นนั้น ในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย 3.5205 ศูนย์
 โภชนาการเด็ก กรมอนามัย มีค่าเฉลี่ย 3.4198 และโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรม
 การศาสนามีค่าเฉลี่ย 7.8168 และพฤติกรรมที่ไม่โต้ตอบเพื่อน เมื่อเพื่อนรังแก ยอมเพื่อน
 เมื่อเพื่อนก้าวก่ายในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน มีค่าเฉลี่ย 2.6077 ศูนย์โภชนาการเด็ก
 กรมอนามัย มีค่าเฉลี่ย 2.2296 และโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมการศาสนามีค่าเฉลี่ย
 5.0655

ตอนที่ 3 การหาค่าความสัมพันธ์ของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน
 กับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนพบว่า มีความสัมพันธ์กันทั้งหมด 12 คู่พฤติกรรม จัดเป็น
 ความสัมพันธ์ในทางบวก 7 คู่พฤติกรรม และความสัมพันธ์ในทางลบ 5 คู่พฤติกรรม
 มีพฤติกรรมที่สัมพันธ์กันรวมเป็นกลุ่มได้ดังนี้

3.1 พฤติกรรมครูใช้คำสั่งทั้งทางตรง และทางอ้อมทางทำทาง
 สัมพันธ์ทางบวกกับนักเรียนแสดงพฤติกรรมขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นพึ่งผู้อื่น (อาจไม่ต้อง
 ร้องขอ)

3.2 พฤติกรรมครูยอมรับความรับผิดชอบ และ/หรือ นำความคิดเห็นของ
 นักเรียนไปใช้ทางวาจา สัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงคือ พฤติกรรม
 สั่ง บอก แนะนำ

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้มีส่วนที่ควรนำมาอภิปรายดังนี้

ตอนที่ 1 ข้อมูลที่เกี่ยวกับพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนใน ศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน ศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัย และโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อน เกณฑ์ กรมการศาสนา และข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน ศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัยและโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมการศาสนา

1.1 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ปรากฏมากที่สุด ใน ศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน ศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัยโรงเรียนวัดสอนเด็ก ก่อน เกณฑ์ กรมการศาสนา คือ นักเรียนตอบสนองทางวาจามากที่สุด รองลงมาคือ ครูบรรยาย อธิบายสรุปเล่าเรื่อง สานิชอบรบท่างท่าทางและทางวาจา ซึ่งผลการวิจัยนี้แตกต่างจาก ที่ผู้นำนโยบายวิเคราะห์กิจกรรมทางวาจาของแฟลนเคอร์สมาใช้ เช่น กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ¹ และกรมการฝึกหัดครู² ซึ่งทดลองใช้กับเด็กในระดับประถมศึกษา พบว่า พฤติกรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ พฤติกรรมทางวาจาของครูมีมากกว่านักเรียน ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนในระดับปฐมวัยมีบทบาทในชั้นเรียน มีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียน การสอนมากกว่าในระดับอื่น แต่พิจารณาจากพฤติกรรม อันับรองลงมาคือ ครูบรรยายด้วย ท่าทางและวาจา และครูใช้คำสั่งทางวาจา แล้วจะเห็นว่าบทบาทของนักเรียนแสดง พฤติกรรมตอบสนองต่อครูทางวาจา มากที่สุดนั้นเป็นการตอบสนองครูมากกว่าการคิดริเริ่ม

¹ กองวิจัยการศึกษา, กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ, รายงานการวิจัย เรื่องวิเคราะห์พฤติกรรมของครู และนักเรียนในชั้นที่สอนวิชาสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา ตอนต้น พ.ศ. 2518 (อัคราเนนา).

² กรมการฝึกหัดครู, กรม. รายงานการวิจัยเรื่องการประเมินผลโครงการ การฝึกหัดครูและบริการการศึกษาโดยความร่วมมือขององค์การยูนิเซฟ 2521.

การแสดงออกของนักเรียนเอง ซึ่ง พชร วรรณ¹ ใ้ข้อธิบายว่า การตอบสนองของครูนั้น นักเรียนเป็นฝ่ายแสดงโดยการพูด เมื่อครูเป็นผู้เริ่มแล้ว เปิดโอกาสให้ตอบสนองต่อการกระทำของครู การตอบสนองจะมีมากน้อยเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับเสรีภาพที่ครูกำหนดให้ ส่วนในด้านการเรียนการสอนที่ปรากฏขึ้นในชั้นเรียนอันคับบงลงมา คือ ครูบรรยายด้วยท่าทางและวาทะกับครูใช้คำสั่งทางวาจา ซึ่งเป็นอิทธิพลทางตรงของครูนั้น สอดคล้องกับผลงานการวิจัยของ บัวบุชา ชื่อตรง² คือ ครูใช้อิทธิพลทางตรงมากกว่าอิทธิพลทางอ้อม พฤติกรรมทางวาจาของครูเป็นลักษณะการบรรยายมากกว่าวิธีอื่น แต่ในการวิจัยเรื่องนี้ จะพบพฤติกรรมครูบรรยายด้วยท่าทางพร้อมกับทางวาจา ทั้งนี้เป็นเพราะว่าในระคับปฐมวัยนั้นครูที่สอนบรรยาย เล่าเรื่อง จะมีอุปกรณ์ประกอบ เช่น ภาพ สอนร้องเพลง ก็จะมีท่าทางประกอบและสอนอ่านก็จะชี้บนกระดานตามไปด้วย

สำหรับพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่ปรากฏตามผลวิจัยที่กล่าวอ้างอิงข้างต้น จะพบว่า ตามปกติ ครูจะใช้อิทธิพลทางตรงคือ ครูใช้คำสั่งทางวาจามาก ซึ่งผลการสอนแบบนี้จะทำให้เกิดผลเสีย คือ ไม่ได้ปลูกฝังสร้างคนให้เป็นนักคิด หรือช่วยให้เกิดความคิด ความอ่าน เกิดความเคยชินในการแก้ปัญหา และแสวงหาเหตุผลหรือเกิดวิจารณ์ญาณ ทั้งยังจะก่อให้เกิดทัศนคติที่ยอมรับสิ่งต่าง ๆ โดยไม่มีการตั้งคำถาม ไม่วิพากษ์วิจารณ์ แม้จะไม่เห็นด้วยก็ไม่โต้แย้งไม่ทักท้วง³ การเรียนการสอนในลักษณะนี้ควรแก้ไข โดยการเปลี่ยนยึดเด็กเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในเรื่องนี้ แฮนเดอร์สัน (Handerson) ได้ทำกา

¹ พชร วรรณ จิตวิทยาสังคม (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์สถานสงเคราะห์หญิงปากเกร็ด 2522), หน้า 51.

² บัวบุชา ชื่อตรง "การวิเคราะห์พฤติกรรมเกี่ยวกับการใช้การพูดในการเรียนการสอน" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2521), หน้า 64.

³ อุดลย์ วิเชียรเจริญ "ปัญหาการศึกษาของไทยใน ร.ศ. 200" วารสารศูนย์ศึกษา 17 : 7 - 8 (กรกฎาคม - สิงหาคม 2514), หน้า 6.

วิจัยพบว่า¹ การยึดเด็กเป็นศูนย์กลางจะช่วยให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองและเปลี่ยนแปลงทัศนคติไปในทางที่ดี เป็นที่ยอมรับของผู้อื่น และยังคงคล้องกับผลงานวิจัยของ เนลสัน (Nelson)² ซึ่งพบว่า ในด้านการใช้อธิพหุทางอ้อมของครู มีผลทำให้นักเรียนมีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ดีกว่า การใช้อธิพหุทางตรง และจากผลการวิจัยใน ศูนย์เด็กปฐมวัยทั้ง 3 หน่วยงานนี้ พบว่า พฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยมากในห้องเรียน คือ นักเรียนแสดงความคิดริเริ่ม ครูยอมรับความคิดเห็น และ/หรือ นำความคิดเห็นของนักเรียนไปใช้ ซึ่งได้มีผู้วิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้แล้ว เช่น วราภรณ์ ชัยโอภาส พบว่า พฤติกรรมการตอบสนองและพฤติกรรมการริเริ่มของนักเรียน จะแปรไปตามวิธีสอนของครู ถ้าครูใช้วิธีสอนโดยอ้อมมากนักเรียนจะมีพฤติกรรมริเริ่มมาก และถ้าครูใช้วิธีสอนโดยตรง นักเรียนจะมีพฤติกรรมตอบสนองมาก³

ดังนั้น พฤติกรรมของครูที่จะนำไปสู่ปฏิสัมพันธ์ในห้องเรียนครูจะต้องมีการเตรียมกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นพฤติกรรมของครู ซึ่งจะนำไปสู่ปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างครูและนักเรียน รวมทั้งระหว่างนักเรียนด้วยกัน ซึ่งพึงพิทา อุตยสุข ได้ให้ความเห็นว่า ครูที่มีความรู้ มีประสบการณ์ในการเป็นผู้นำ และมีทัศนคติที่ดีต่อการสอน มักจะวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนที่เหมาะสม และจะใช้วิธีการทางอ้อม โน้มนำนักเรียน

¹ Handerson, G. Human Relation From Theory and Practice, (Uklahoma the Macmellan Company 1967), P. 5.

² Nelson, Louis N. Teacher Leadership An Empiricat Approach to Analysing Teacher Behavior in the classroom. The Journal of teacher Education 1966, 1714) P. 417 - 425.

³ วราภรณ์ ชัยโอภาส. การสังเกตและวิเคราะห์กระบวนการเรียนการสอน วิทยาศาสตร์ แบบสืบสวน สอบสวน และการสร้างโครงการหุ้่นการสอน (ปริญญาานิพนธ์ การศึกษามหาบัณฑิต วิทยาลัยวิชาการศึกษา ประสานมิตร, 2515).

ให้เป็นไปตามที่ครูต้องการ ไม่ใช่การออกคำสั่ง หรือการชี้แนะต่าง ๆ แต่จะใช้การชี้แนะควบคู่ไปกับการเสริมแรง¹

1.2 พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนา พฤติกรรมที่ปรากฏมากที่สุด คือ พฤติกรรมเล่นกับเพื่อน คุยกับเพื่อน ซึ่งเป็นพฤติกรรมปกติ ที่จะเกิดกับเด็กในระยะนี้ ดังที่ชัยยงค์ พรหมวงศ์ ได้อธิบายว่า การเล่นช่วยให้เด็กมีโอกาสแก้ปัญหาได้อย่างดี โดยส่งเสริมจินตนาการการเล่นจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้เกี่ยวกับการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมเรียนรู้การแลกเปลี่ยนของเล่นกับคนอื่น เป็นผู้นำและผู้ตามที่ดี รู้จักขอสื่อของที่ตนต้องการ การเล่นกับคนอื่นทำให้เด็กพัฒนาการใช้ภาษาของตน² ครูจึงควรสามารถจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยทำการเล่นไปสอดแทรก เพื่อส่งเสริมการเรียน ทำให้เด็กไม่เบื่อหน่ายและเกิดความสนใจการเรียน โดยครูทำหน้าที่กำหนดแนวทาง และขอบเขตตามที่ได้วางแผนไว้ล่วงหน้า³

พฤติกรรมที่เฝ้าระวังลงมาคือ สั่ง บอก แนะนำ พูดทำพินัน พูดโอ้อวดและช่วยผู้อื่นทำงานหรือเล่นนั้นเป็นพฤติกรรมที่เกี่ยวข้องกับการเล่นเป็นส่วนใหญ่

จากการที่ผู้วิจัยได้สังเกตการเล่นของเด็กระดับปฐมวัยในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมศาสนา ส่วนใหญ่การเล่นของเด็กจะเป็นไปในทางสนุกสนาน ตามสบายโดยเลียนแบบที่ตนพบเห็นอย่างอิสระ โดยครูไม่ได้มีส่วนกำหนดให้การเล่นสอดแทรกเข้าไปในกิจกรรมการเรียนการสอนมากนัก

¹ พันทิพา อุทัยสุข "ปัจจัยเสริมการเรียนการสอน" ในเอกสารการสอนชุดวิชาพื้นฐานการศึกษา หน่วยที่ 1 - 5 (กรุงเทพมหานคร : ฝ่ายการพิมพ์สำนักเทคโนโลยีทางการศึกษา มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, 2523) หน้า 210.

² ชัยยงค์ พรหมวงศ์, นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษากับการสอนระดับอนุบาล (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2520), หน้า 64.

³ ชัยยงค์ พรหมวงศ์. เรื่องเดียวกัน, หน้า 16.

ส่วนพฤติกรรมที่เกิดขึ้นน้อยที่สุด คือ พุดหรือทำท่า ยอมรับในความผิดที่ตนกระทำ จากการสังเกตจะเป็นไปในทำนองเด็กเอาของเพื่อนไปแล้วไม่ยอมรับว่าเอาไป หรือตีเพื่อน แกล้งเพื่อนเมื่อครูดูมักก็ไม่ยอมรับ ซึ่งธรรมชาติของเด็กวัยนี้ ชอบหวงของไม่ยอมให้ของแก่ใคร เมื่อเพื่อนมาแย่งไป จะฟ้องครู ส่วนคนที่แย่งของเขา ก็กลัวครูดุ หรือกลัวครูจะลงโทษ กลัวครูไม่รัก จึงไม่ยอมรับในความผิดที่ตนกระทำ พฤติกรรมเช่นนี้เป็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ และอาจติดเป็นนิสัยเมื่อโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่ได้ ครูจึงมีบทบาทสำคัญในฐานะผู้นำกลุ่มในห้องเรียน ซึ่งมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของนักเรียน สามารถทำให้เด็กมีพฤติกรรมที่พึงประสงค์หรือไม่ก็ได้ ครูจึงต้องมีหน้าที่แนะนำชักจูง และสนับสนุนให้นักเรียนมีพฤติกรรมที่มุ่งหมายที่พึงประสงค์ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ตอนที่ 2 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน เปรียบเทียบระหว่างศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา และพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน เปรียบเทียบ ระหว่างศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา

2.1 พฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ มีพฤติกรรมที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญเพียงพฤติกรรมเดียว คือ พฤติกรรมครุบรรยาย อธิบาย สรุปล่าเรื่อง สาธิต อบรม แนะนำ ทางท่าทางและทางวาจา พร้อมทั้งโดยจะมีพฤติกรรมนี้ปรากฏในศูนย์พัฒนาเด็กกรมพัฒนาชุมชนมากกว่าศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัย และเกิดในศูนย์โภชนาการเด็กกรมอนามัยมากกว่าโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ ทั้งนี้จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า เด็กที่อยู่ในศูนย์พัฒนาเด็ก จะมีอายุโดยเฉลี่ยน้อยกว่าของศูนย์โภชนาการเด็กกรมอนามัยและโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมการศาสนา การสอนของครูในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชนจึงต้องใช้การบรรยายทางวาจา และทางท่าทางมาก เพราะเด็กที่มาเข้าศูนย์ส่วนใหญ่ยังไม่มีความพร้อม ซึ่งติดกับโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์ กรมการศาสนา ที่ผู้เรียนมีอายุมากกว่าบางคนก็เตรียมพร้อมที่จะเข้าชั้นประถมศึกษาในปีต่อไป และของศูนย์โภชนาการเด็ก กรมอนามัย ครูผู้สอนก็ไม่ชอบบรรยายมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากวัตถุประสงค์ของการจัดศูนย์ จะเน้นทางค่านิสัยของเด็กรวมทั้งเป็นสำคัญ นอกจากนั้นผู้ดูแลเด็กในศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชนส่วนใหญ่ได้รับการอบรม 45 วัน¹

¹พัฒนาชุมชน, กรม. "ศูนย์พัฒนาเด็ก" เอกสารแจกเผยแพร่ ม.ป.ท., ม.ป.ป.

ซึ่งจะช่วยให้ครูมีทักษะในการจัดการสอน และอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ครูมีพฤติกรรมกรบรยายมากกว่าศูนย์ของหน่วยงานอื่น

2.2 พฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา ส่วนใหญ่ไม่แตกต่างกัน ไม่เป็นไปตามสมมุติฐานที่ตั้งไว้ จากพฤติกรรมทั้งหมด 26 พฤติกรรมมีแตกต่างกันเพียง 2 พฤติกรรม คือ พฤติกรรมเอาของเพื่อนมาทำหรือใช้โดยที่เพื่อนไม่อนุญาต ก้าวกายสิทธิ์ของผู้อื่น มีในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมการศาสนามากที่สุด รองลงมาคือ ศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชนและเกิดน้อยที่สุดในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมอนามัย และพฤติกรรมไม่โต้ตอบเพื่อนเมื่อเพื่อนรังแก ยอมเพื่อนเมื่อเพื่อนก้าวกาย โดยเกิดขึ้นในศูนย์เด็กปฐมวัย กรมการศาสนามากที่สุด รองลงมาคือศูนย์เด็กปฐมวัยกรมพัฒนาชุมชน และเกิดน้อยที่สุดในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมอนามัย

จะเห็นได้ว่า ในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมศาสนามีพฤติกรรมเอาของเพื่อนมาทำโดยที่เพื่อนไม่อนุญาต ก้าวกายสิทธิ์ของผู้อื่น เกิดมากกว่าศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชนและกรมอนามัย ซึ่งอาจเนื่องมาจากในศูนย์เด็กปฐมวัย กรมการศาสนา ส่วนใหญ่จะวางแผนการเรียนให้ผู้เรียนมีพื้นฐานในการเรียนต่อและครูผู้สอนบางครั้งก็ให้พระภิกษุเป็นผู้สอน เด็กจะได้รับการปลุกฝังจากพระให้มีความเมตตาเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ดังนั้นเด็กจึงชอบช่วยเหลือเพื่อน แต่เนื่องจากเด็กในวัยนี้ยังไม่รู้จักขอบเขตของคำว่าช่วยเหลือ ดังนั้นบางครั้งการช่วยเหลือจึงกลายเป็นการเข้าไปก้าวกายสิทธิ์ส่วนตัวของเพื่อน จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บางครั้งการที่นักเรียนเอาของเพื่อนมาทำโดยที่เพื่อนไม่อนุญาตนั้น เพราะมีความตั้งใจที่จะช่วยเหลือเพื่อน

ในทำนองเดียวกัน เมื่อมีการก้าวกายเพื่อนเกิดขึ้น เด็กก็ไม่โต้ตอบเพื่อน หรือเมื่อเพื่อนรังแกก็ยอมเพื่อน ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะเมื่อเห็นเพื่อนก้าวกายก็เข้าใจว่าเพื่อนจะช่วยเหลือจึงยอมเพื่อนและอีกประการหนึ่งก็คือ ศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมการศาสนามีวัตถุประสงค์จะปลุกฝังธรรมะให้แก่เด็กตั้งแต่เยาว์วัย เด็กยอมได้รับการปลุกฝังให้รู้จักให้อภัยผู้อื่น รู้จักความอดกลั้นต่ออารมณ์ ดังนั้นจึงมีพฤติกรรมยอมเพื่อนเมื่อเพื่อนก้าวกาย

ตอนที่ 3 การหาความสัมพันธ์ของพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครู กับนักเรียน กับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยในศูนย์เด็กปฐมวัยของกรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนาที่มีพฤติกรรมที่สัมพันธ์กันที่น่าสนใจ ดังนี้คือ

3.1 พฤติกรรมครูยอมรับ และ/หรือ นำความคิดเห็นของนักเรียนไปใช้ทาง วาจามีความสัมพันธ์ในทางบวก กับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียน คือ พฤติกรรมสั่งบอก แนะนำ ทั้งนี้เพราะพฤติกรรมครูยอมรับความคิดเห็นของนักเรียนนั้น จะทำให้นักเรียน รู้สึกมั่นใจและภาคภูมิใจในความสามารถของตนเอง รู้สึกเป็นอิสระมีความคิดริเริ่ม กล้าแสดงออก ดังนั้นเมื่อครูมีพฤติกรรมยอมรับความคิดเห็นของนักเรียนมาก ก็อาจมีส่วน ทำให้นักเรียนมีพฤติกรรมสั่งบอก แนะนำ มากตามไปด้วย

3.2 พฤติกรรมเจียบ มีความสัมพันธ์ทางบวกกับพฤติกรรมทำตามที่เป็นเพื่อน เสนอ พฤติกรรมว่ากล่าวชมชู้ พูดก่อกวนผู้อื่น พฤติกรรมทำร้ายร่างกายตนเองและผู้อื่น ทั้งนี้อาจจะ เนื่องมาจากในช่วงเวลาของการเจียบนั้น หมายถึงช่วงเวลาที่เกิดไม่มีปฏิสัมพันธ์กับ ครูผู้สอน เด็กจะหันมาเล่นกันเอง เพื่อไม่ให้เกิดความเบื่อหน่าย เพราะธรรมชาติของเด็ก ไม่ชอบอยู่คนเดียว เป็นระยะเวลานาน ๆ ในการเล่นนั้นเด็กจะมีการแบ่งบทบาทกัน โดยมี เด็กคนใดคนหนึ่งเป็นผู้นำการเล่น และมีเด็กคนอื่นทำตาม ซึ่งในการเล่นบางครั้งก็มีการว่ากล่าว ชมชู้ พูดก่อกวนกัน และบางครั้งก็มีการพลากปลั่งทำร้ายร่างกายซึ่งกันและกัน ทำร้ายตนเอง หรือทำร้ายผู้อื่น ดังนั้นในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมเจียบเกิดขึ้นในระดับสูงก็อาจมีพฤติกรรมทำ ตามที่เป็นเพื่อน เสนอ พฤติกรรมว่ากล่าวชมชู้ พูดก่อกวนผู้อื่น พฤติกรรมทำร้ายร่างกายตนเองและ ผู้อื่นเกิดขึ้นในระดับสูงด้วย

3.3 พฤติกรรมครูใช้คำสั่งทั้งทางตรงและทางอ้อมทางท่าทางมีความสัมพันธ์ ทางบวกกับพฤติกรรมขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นฟังผู้อื่น (อาจไม่ต้องร้องขอ) ทั้งนี้ อาจเนื่องจาก การที่ครูใช้คำสั่งจะเป็นการกระตุ้นให้นักเรียนเกิดความไม่มั่นใจ มีความรู้สึก ว่า ตนมีข้อบกพร่อง ครูจึงต้องนำตลอด และต้องอาศัยความช่วยเหลือจากเพื่อน จากการ สังเกตของผู้วิจัยพบว่า ในห้องเรียนของศูนย์เด็กปฐมวัยของทั้ง 3 หน่วยงานเวลาที่ครูใช้ ออานาจทางตรงโดยการสั่ง นักเรียนจะหันไปปรึกษากับเพื่อน หันไปขอความช่วยเหลือ จากเพื่อน ดังนั้นในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมครูใช้คำสั่งทั้งทางตรงและทางอ้อม เกิดขึ้นในระดับสูง จะมีพฤติกรรมนักเรียนขอความช่วยเหลือจากผู้อื่นอาจไม่ต้องร้องขอ เกิดขึ้นในระดับสูงด้วย

3.4 นักเรียนแสดงพฤติกรรมไม่ตอบสนองคำสั่งของครูหรือตอบสนองในทางลบทางวาจา สัมพันธ์ในทางลบกับพฤติกรรมขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น พี่ผู้อื่น (อาจไม่ต้องร้องขอ) ทั้งนี้ก็อาจจะเนื่องมาจากการที่นักเรียนไม่ยอมตอบสนองคำสั่งของครูหรือตอบสนองในทางลบครูก็ยอมไม่พอใจและมีการตำหนิ เมื่อนักเรียนถูกตำหนิก็ยอมจะต้องอาศัยความช่วยเหลือจากเพื่อน หรือคอยพี่เพื่อนให้เพื่อนช่วยแนะนำคำตอบที่ครูจะพอใจให้แก่ตน หรือครูอาจจะสั่งให้ไปขอคำแนะนำจากเพื่อน ดังนั้นในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมไม่ตอบสนองคำสั่งครู หรือตอบสนองในทางลบทางวาจา เกิดขึ้นในระดับสูงจะมีพฤติกรรมขอความช่วยเหลือผู้อื่น พี่ผู้อื่น (อาจไม่ต้องร้องขอ) เกิดขึ้นในระดับสูงด้วย

3.5 พฤติกรรมครูอธิบาย สรุป เล่าเรื่อง สาธิตอบรม แนะนำทางวาจา มีความสัมพันธ์ในทางลบ กับพฤติกรรมสั่งบอกแนะนำ ทั้งนี้ก็อาจจะเนื่องมาจากว่า เมื่อครูอธิบายด้วยวาจามากเท่าไร นักเรียนก็จะแนะนำหรือช่วยเหลือเพื่อน สิ่งเพื่อนน้อยลง เพราะครูอธิบายมาก เด็กก็เกิดความเข้าใจไม่จำเป็นต้องให้เพื่อนคอยสั่งหรือคอยบอกแนะนำอีก ดังนั้นในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมครูอธิบาย สรุป เล่าเรื่อง สาธิต อบรม แนะนำทางวาจาเกิดขึ้นในระดับสูง จะมีพฤติกรรม สั่ง บอก แนะนำเกิดขึ้นในระดับต่ำ

3.6 พฤติกรรมครูตำหนิ วิจารณ์ ตัดสิน ล้อเลียน ลงโทษทั้งทางท่าทางและทางวาจาพร้อมกัน มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมชมเชยเพื่อน และพฤติกรรมท่าเลียนแบบ ทั้งนี้ก็อาจจะเนื่องมาจากเมื่อครูวิจารณ์มากนักเรียนก็ได้รับแต่คำวิจารณ์ ชมเชย ตำหนิ เด็กก็จะ มีสภาพจิตและพฤติกรรมที่แสดงออกในทางที่มักจะทำหนิวิจารณ์เพื่อน เหมือนกับที่ได้รับจากครู การพูดชมเชยเพื่อนก็จะน้อยลง ในขณะที่เดียวกันเวลาที่เด็กแสดงพฤติกรรมเลียนแบบครู ทั้งนี้เพราะเด็กวัยนี้เป็นวัยที่ชอบเลียนแบบบุคคลที่อยู่ใกล้ชิดกับตน แต่เมื่อถูกตำหนิ ลงโทษ เด็กก็จะเกิดความกลัว พฤติกรรมที่พยายามจะเลียนแบบครูถูกสกัดกั้น เด็กไม่กล้าแสดงท่าทางเลียนแบบ เพราะกลัวถูกครูตำหนิ ชมเชย หรือลงโทษ ดังกล่าว ดังนั้นในห้องเรียน ที่มีพฤติกรรมครูตำหนิ ชมเชยวิจารณ์ตัดสิน ล้อเลียน ลงโทษ ทั้งทางท่าทางและทางวาจา เกิดขึ้นในระดับสูงจะมีพฤติกรรมนักเรียนชมเชยเพื่อน พฤติกรรมเลียนแบบเกิดขึ้นในระดับต่ำ

3.7 พฤติกรรมนักเรียนแสดงพฤติกรรมตอบสนองทั้งทางท่าทางและทางวาจาพร้อมกัน มีความสัมพันธ์ทางลบกับพฤติกรรมยึดถือของทุกอย่าง เป็นของ

หวงของ ห้างนี้อาจเป็นเพราะเมื่อนักเรียนตอบสนองการสั่งการหรือการขอร้องของครู หรือเพื่อน ความรู้สึกในการยึดถือของเป็นของคนจะลดน้อยลง นักเรียนจะเล่นกับเพื่อน และตอบสนองการขอร้องของเพื่อน หรือต่อคำสั่งของครูมีแนวโน้มในการที่จะไม่หวงของ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า ถ้าหากนักเรียนพอใจเพื่อนคนใดก็จะยอมให้เพื่อนใช้สิ่งของ ของตนมากเท่านั้น บางครั้งเมื่อมีการขอร้องจากครูเด็กที่มีอายุมากกว่าจะยอมให้ของเล่น ของตนแก่เด็กที่มีอายุน้อยกว่า ดังนั้นในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมนักเรียนแสดงพฤติกรรม ตอบสนองทั้งทางท่าทางและทางวาจาเกิดขึ้นในระดับสูง จะมีพฤติกรรมยึดถือของทุกอย่าง เป็นของตน หวงของเกิดขึ้นในระดับต่ำ

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเพื่อการนำไปใช้

1.1 จากการวิจัยพบว่า การใช้สิทธิพลทางตรงของครูมีผลต่อพฤติกรรม ของผู้เรียน ดังนั้นหากจะให้เด็กนักเรียนมีพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์ ครูจะต้องทำหน้าที่ เป็นผู้กำหนดแนวทางให้นักเรียน โดยทำหน้าที่เป็นแบบอย่างแก่นักเรียน เช่น พูดยาสุขภาพ รับประทานอาหาร ยิ้มแย้มแจ่มใส แต่งกายสะอาด นักเรียนก็จะมีพฤติกรรมสุขภาพ รับประทานอาหาร ไปด้วย

1.2 จากการวิจัยพบว่า ในห้องเรียนที่มีพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ "พฤติกรรมเยี่ยม" มาก โดยครูปล่อยให้เด็กนักเรียนเล่นกันตามลำพัง นักเรียนจะมีพฤติกรรม วาจาแล้ว ชุ่มชู้ ทำร้ายตนเองและผู้อื่นมาก ดังนั้นถ้าไม่ต้องการให้นักเรียนแสดงพฤติกรรม ชุ่มชู้ ทำร้ายร่างกายตนเองและผู้อื่น ครูก็ต้องมีปฏิสัมพันธ์กับนักเรียนอยู่ตลอดเวลา อย่าปล่อยให้ "พฤติกรรมเยี่ยม" เกิดขึ้นโดยไม่จำเป็น

1.3 จากการวิจัยพบว่า ถ้าครูมีพฤติกรรมทำหนี ชู้ วิจารณ์ ตัดสิน ล้อเลียน ลงโทษมากขึ้นเท่าไร นักเรียนจะมีพฤติกรรมชมเชยเพื่อนน้อยลงเท่านั้น ดังนั้น ถ้าหากต้องการให้นักเรียนรู้จักการยกย่องชมเชยเพื่อน มีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีต่อกันมาก ๆ ครู ก็ต้องลดพฤติกรรมการทำหนี ชู้ วิจารณ์ ตัดสิน ล้อเลียน ลงโทษ ให้น้อยลง

1.4 จากการวิจัยพบว่า ครูยังขาดคำถามที่ให้นักเรียนรู้จักคิดหา เหตุผลควรจะมีการอบรมให้ครูเข้าใจทักษะการใช้คำถามโดยเฉพาะ และพฤติกรรมที่ ครูควรลดคือพฤติกรรม ชู้ วิจารณ์ และการใช้คำสั่ง เพราะจะทำให้เด็กนักเรียนขาดความคิด ริเริ่มสร้างสรรค์ต้องคอยพึ่งผู้อื่น

1.5 ในการจัดอบรมครูระดับปฐมวัย นอกจากจะให้ครูมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพัฒนาการและจิตวิทยาของเด็กแล้วควรจะให้ครูได้ทราบถึงพฤติกรรมปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนที่มีผลกระทบต่อพฤติกรรมทางสังคมที่พึงประสงค์และไม่พึงประสงค์ของเด็กด้วย

1.6 จากการวิจัยพบว่า วัตถุประสงค์ของหน่วยงานที่จัดการศึกษาระดับปฐมวัย ของศูนย์พัฒนาเด็ก กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัยและกรมการศาสนา กับการปฏิบัติจริงยังไม่สอดคล้องกัน เช่น กรมศาสนาเน้นให้นักเรียนมีจริยธรรม แต่พฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกจะเป็นการก้าวก่ายผู้อื่น ดังนั้นควรจะได้มีการสัมมนาถึงการจัดรูปแบบการเรียนการสอน เพื่อหาแนวทางให้การเรียนการสอนในศูนย์เหล่านี้เป็นไปตามจุดประสงค์ที่วางเอาไว้

2. ข้อเสนอแนะ เพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการสังเกตพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัย นอกห้องเรียนในขณะที่ครูปล่อยให้เด็กเล่นอิสระตามลำพัง โดยครูไม่ได้กำหนดงานให้ทำหรือตามไปควบคุมอย่างใกล้ชิดด้วย

2.2 ควรมีการวิจัย เปรียบเทียบศูนย์เด็กปฐมวัยของ กรมพัฒนาชุมชน กรมอนามัย และกรมการศาสนา เปรียบเทียบแต่ละภาคว่า ภาคใดจัดการเรียนการสอนได้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่วางเอาไว้มากที่สุด

2.3 การศึกษาพฤติกรรมทางสังคม ของนักเรียนควรมีการให้น้ำหนักคะแนนพฤติกรรมที่นักเรียนแสดงออกด้วยเพื่อให้ได้ความหมายที่ละเอียดและชัดเจนยิ่งขึ้น

2.4 ควรมีการวิจัยหารูปแบบของ การจัดศูนย์เด็กปฐมวัยที่เหมาะสม สำหรับการจัดให้สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่นมากที่สุดเป็นต้นว่า ควรจัดในรูปศูนย์พัฒนาเด็ก หรือศูนย์โภชนาการเด็ก หรือโรงเรียนวัดสอนเด็กก่อนเกณฑ์

2.5 ควรมีการศึกษาแนวทางในการปรับพฤติกรรมทางสังคมของนักเรียนระดับปฐมวัยในลักษณะที่พึงประสงค์ เพื่อที่ครูจะได้นำข้อที่ได้จากการค้นพบนี้ไปปรับปรุงพฤติกรรมของนักเรียนต่อไป